

Inhoud:

- Nieuwbouw in crisistijd aan het Zand en Jaagpad in Baambrugge.
- De Reijer Spreijstraat
- Het rampjaar 1866.

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude - Baambrugge en verschijnt drie maal per jaar.

Contributie:

Familielid lidmaatschap: € 15,- per-jaar
Persoonlijk lidmaatschap: € 10,- per-jaar
Buitenleden lidmaatschap: € 15,- per-jaar
Losse nummers: € 4,-
ISSN: 1569-6146
ANBI nr 59 189

Redactie:

H. Hoogenhout
Kleiweg 36
1396 HX Baambrugge
harhoog@hetnet.nl
tel. 0294 - 29 19 75

Rein Rossing
Zand en Jaagpad 13
1391 JA Baambrugge
tel. 0294 - 29 02 44
ekkerrossing@cs.com

Redactiesecretariaat en eindredactie

W.W. Timmer
Achter de Kerken 40
1391 LP Abcoude
tel. 0294 - 28 4446
Wtimmer1@cs.com

D.L.H. Slebos
Dongelmanstraat 8
1391 EW Abcoude
tel. 0294 - 28 49 93

Opmaak:

Hans Jansens, Amsterdam
hombre@xs4all.nl

Van de redactie

Honderden, zometert duizenden eindredacteuren van non profit periodieken zitten een paar keer jaar in een stressperiode als hun verenigingsblad weer moet verschijnen. Zo ook uw eindredacteur. Daarbij gaat het om voldoende tekst, afbeeldingen, en het halen van de verschijningsdatum. Ik prijs mij gelukkig dat wij het debuut van ons bestuurslid Rein Rossing hierna mogen aantreffen. Een vlot geschreven verhaal over het Zand en Jaagpad in Baambrugge.

Een deel van de stress wordt weer goed gemaakt als blijkt dat de Angstelkroniek goed gelezen wordt.

Wij vroegen ons af of wij in onze dorpen ook een Luchtwachtpost gehad zouden hebben. Dhr. Joop Uiterwaal weet te melden dat wij in Abcoude ook een waarnemingspost is geweest. Joop en Dorus Meijer hebben menigmaal op de dorpstoren in Abcoude gestaan. Dhr. Krien Goes heeft eenmaal als jongeling de gehele nacht op het Raadhuis in Baambrugge doorgebracht. Hij moest daar, samen met agent Fekke van Dijk en meester Borst, luisteren of er vliegtuigen overkwamen. Later wist Joop nog te melden dat ook Henk Visser en T. Giesbers van Meerzicht op de toren wacht hebben gelopen.

Auteur Timmer schreef over relectrices in het artikel Kerkschappen. Daarbij viel hij door de mand. Bij de RK heetten deze dames Zelatrices. Mannelijke leden van een broederschap werden zela-teurs genoemd. Waarvan acte.

Nieuwbouw in crisistijd

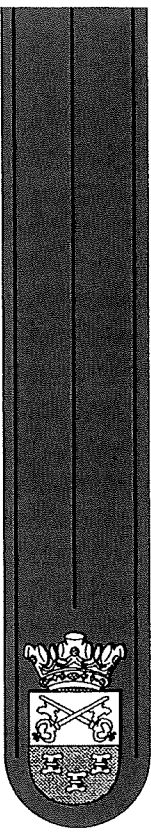
Reijer Spreijstraat

Het rampjaar 1866.

In dit nummer:

Dhr. Co Albers uit Baambrugge attendeerde ons er op dat de afbeelding van de Witte boerderij oftewel het Scheepje op pagina 382 is vervaardigd door L. Albers. Dat is zelfs op de tekening te lezen! Dit was Lambertus Albers, een neef van Jan Willem Albers, die de boerderij in mei 1917 pachtte. De tekening is omstreeks deze tijd vervaardigd. Het lage schuine gedeelte van de schuur links was de pinkenstal. In het hoge deel stonden de paarden en de wagens.

Uw redacteur mag hopen dat het nieuwe Regionale Archief in Breukelen terwijl u dit leest toegankelijk is. Gedurende vier maanden waren de documenten voor diverse onderzoekers niet toegankelijk. Niet alleen de Amsterdamse Metro heeft te maken met een 100 % overschrijding van de opleverdatum!

Uw redacteur is tenslotte nog benieuwd naar de nieuwe naam van de reuzengemeente waar wij volgend jaar deel van uitmaken. De werknaam Vecht en Venen dekt onze identiteit geensweegs. Wij hebben niets met de Vecht en in tegenstelling met wat veel mensen denken hebben zowel Abcoude als Baambrugge nooit iets met vervening te maken gehad.

Nieuwbouw in crisistijd aan het Zand en Jaagpad in Baambrugge.

Net als in de huidige economische slechte tijden werd er in de crisis van de jaren dertig nijver gebouwd in Baambrugge. De uitbreiding van het dorp vond vooral plaats langs het Zand- en Jaagpad. In de jaren twintig van de vorige eeuw stopte de bebouwing na de boerderij van Moerman, die op de plek stond waar nu het huis Kromwyck op nummer 5 staat. De weg veranderde daar daadwerkelijk in een pad tussen de rivier en de weilanden. Het pad liep naar het buurtschap Klein-Baambrugge dat was gebouwd rond de stalhouderij annex café aan "de Punt". Het gebied stond bekend als de Krom vanwege de bocht die de Angstel hier maakte. De eersten die hun oog lieten vallen op de weilanden waren brievenbesteller Dirk Loenen en

gemeentewerkman Hermanus van der Roest. Loenen kocht de grond van Teun Spits uit Klein-Baambrugge. Spits was niet alleen eigenaar en uitbater van café de Punt maar ook eigenaar van veel grond langs het Zand-en Jaagpad. Hij had het in gebruik als weiland maar verdiende een centje bij door grote stukken af te graven en te verkopen. De afgegraven grond werd door schipper Dolman naar onder andere Nieuwersluis vervoerd waar het werd gebruikt voor dijkverzwaring. Op het stuk dat Loenen kocht staan nu de huizen met de huisnummers 6 tot en met 9. Aan de dorpskant liet hij een huis voor zichzelf bouwen. Het eerste huis van de uitbreiding in de jaren dertig. Dit huisje op nummer 6

Het briefhoofd van de besproken G. Moen.

VERBOUWINGEN
WONING-OPZICHT EN
-ONDERHOUD

INCASSO

G. Moen - Aannemer

BAAMBRUGGE TELEFOON 02949-396 POSTGIRO 447471

Baambrugge, *Spits*

19 61

Rekening

werd onlangs vervangen door nieuwbouw. Van der Roest kocht een stuk grond in de bocht en liet daar een huis bouwen door aannemer Mulckhuysen uit Vinkeveen. Een riskante onderneming omdat een gemeentewerkman in die tijd zich eigenlijk geen eigen huis kon veroorloven. Maar met diverse leningen wist Van der Roest de benodigde gelden bij elkaar te schrapen om de bouwkosten van 3200 gulden te voldoen. Het huis werd in 1932 opgeleverd. Zijn zoon, Aart van der Roest, woont nog steeds in het pand op nummer 10.

Het avontuur van Loenen en Van der Roest bracht timmerman Gijsbertus Moen op een idee. Voordat Gijsbertus Moen zich timmerman mocht noemen had hij in zijn jeugd jaren een aantal baantjes waaronder stenen bikken in Eindhoven voor 25 gulden per week. Toen hij werkzaam was bij de Vries Lentsch in Amsterdam bracht een tante uitkomst. Gijsbertus had altijd al timmerman willen worden. Zij stelde hem in staat een tekenopleiding in Vinkeveen te volgen. Bij de Abcoude timmerman Hannes van de Vegt wist hij zijn kwalificaties voor timmerman te bemachtigen. Nadat hij in 1930 was getrouwd merkte hij al snel dat het geen goede tijden waren om een eigen zaak te beginnen.

Nederland als handelsland werd door de instortende wereldhandel extra hard getroffen door de economische crisis. Het Haagse antwoord vergrootte de malaise nog eens. De opeenvolgende kabinetten wisten niets beter te verzinnen dan de broekriem aanhalen. Lonen werden bevroren in de hoop dat de prijzen zouden volgen. En er werd onverkort vastgehouden aan de harde en gaven gulden. Bestedingen en export kregen zo nauwelijks kans te groeien. Het beleid zorgde ervoor dat het dieptepunt van de crisis pas in 1936 werd bereikt. Nederland besloot toen als één van de laatste landen de nationale munt te devalueren. De export werd zo goedkoper en een langzaam herstel diende zich aan.

Ondanks de donkere tijden besloot Moen de gok te wagen. In 1932 kocht hij een stuk land van postbode Loenen. Hij was van plan twee huizen te bouwen, één voor zichzelf en zijn gezin en een ander voor de verkoop. Zijn eigen huis verrees op de

Gijsbertus Moen 1906-1973, aannemer en ondernemer in Baambrugge.

plek waar nu nummer 9 staat en het andere huis moest op de plek van nummer 7 komen te staan. De werkplaats waar hij zelf alle kozijnen in elkaar timmerde stond achter zijn eigen huis. De architect van de huizen was Boers uit Loenen. Het benodigde geld leende hij van familie en vermogende boeren. Met veel kunst en vliegwerk wist hij het financieel allemaal net rond te breien. De vreugde was daarom groot toen zich een koper aandeede. De Amsterdamse politiemann Tjeert Vos zag de bouwplaats toen hij met zijn boot door de Angstel voer. De fervente visser zag in de Krom de ideale plek om zijn vermogen te investeren en zijn oude dag te slijten met een mooie visstek voor de deur.

Hij kocht de twee huizen en gaf Moen opdracht er tussen in een iets groter huis à raison van 4000 gulden te bouwen. Het grote huis betrok Vos zelf en de twee andere huizen waren voor de verhuur. De bouw verliep vlot al waren er wel een paar problemen. Allereerst werd er bezwaar gemaakt vanaf de overkant. De dames Grevenstuk van de Kleiweg zagen hun uitzicht door de nieuwbouw verloren gaan en klommen in de pen. Dat hadden zij ook al bij Van der Roest gedaan en ook deze keer was de poging vergeefs. Het andere probleem was meer van praktische aard. Door het smalle pad was de aanvoer van bouwmaterialen lastig.

Aanvoer per schip was een mogelijkheid. Aanvoer met een vrachtwagen was de andere mogelijkheid. Al snel kwam men er achter dat de vrachtwagens het wegdek nogal beschadigden.

Opbouw van de woningen Zand en Jaagpad 25 en 26.

De muziektent aan het Zand en Jaagpad die omstreeks 1949 werd afgebroken.

te bouwen. Hij bouwde op speculatie. Dat wil zeggen dat hij met eigen en geleend geld de bouw startte in de hoop dat hij de huizen tijdens de bouw kon verkopen. Dat lukte goed omdat een vermogende inwoner van Baambrugge, Betje de Groot, de panden kocht als ze half gereed waren. Haar invloed is nog terug te zien in de huidige nummers 13 tot en met 16, die zijn opgeleverd in 1934. Het

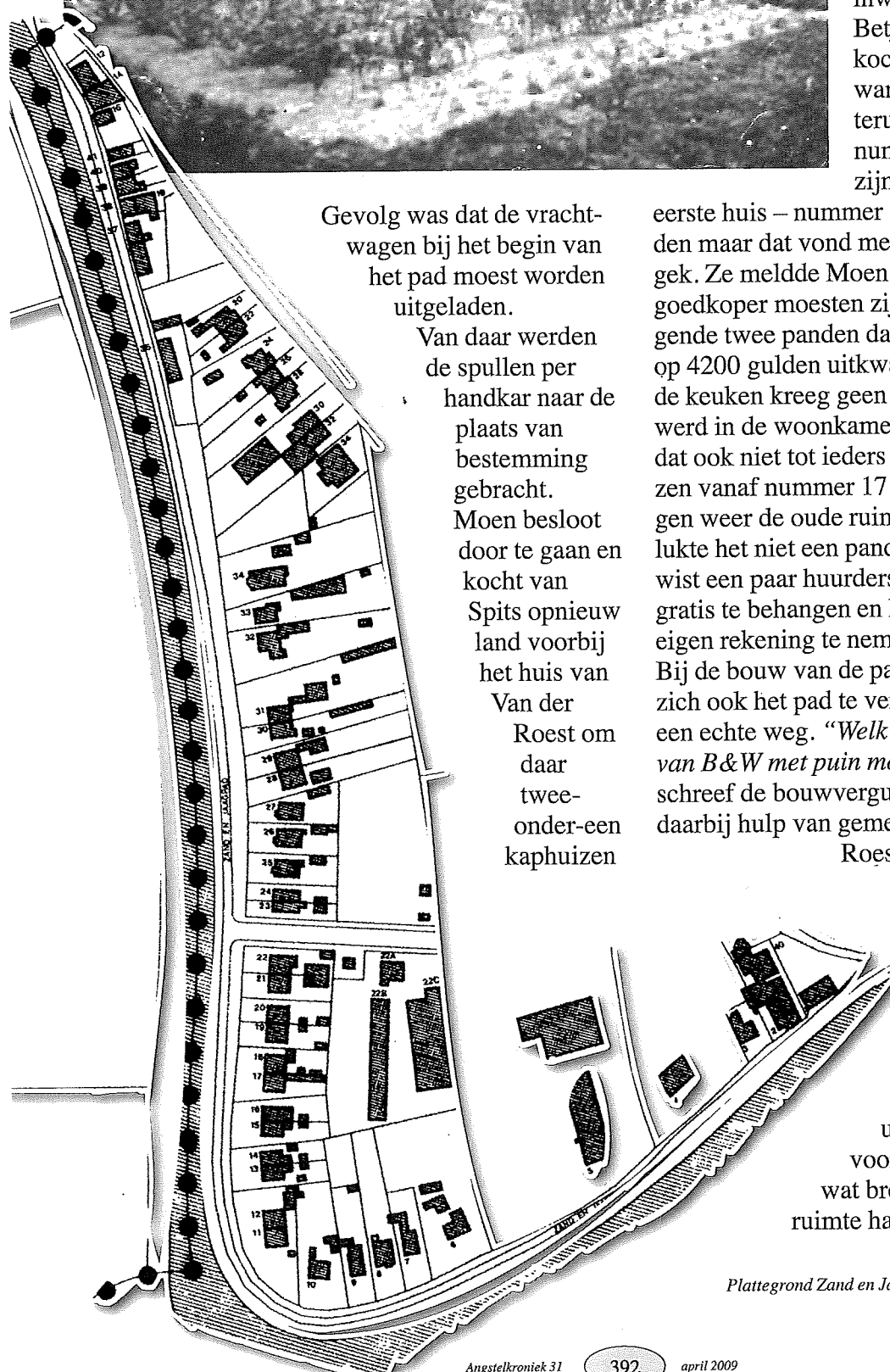
Gevolg was dat de vrachtwagen bij het begin van het pad moest worden uitgeladen.

Van daar werden de spullen per handkar naar de plaats van bestemming gebracht. Moen besloot door te gaan en kocht van Spits opnieuw land voorbij het huis van Van der Roest om daar twee-onder-een-kaphuizen

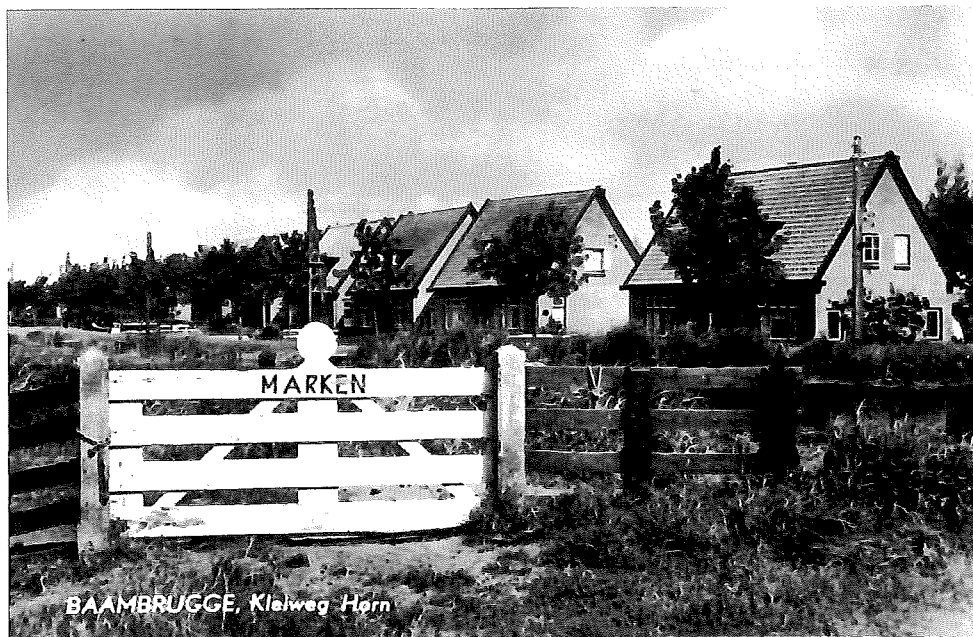
eerste huis – nummer 11 en 12 – kostte 4600 gulden maar dat vond mevrouw de Groot net iets te gek. Ze meldde Moen dat de volgende huizen goedkoper moesten zijn. Moen maakte de volgende twee panden daarom kleiner zodat de prijs op 4200 gulden uitkwam. De gang verdween en de keuken kreeg geen aparte ruimte meer en werd in de woonkamer geplaatst. Blijkbaar was dat ook niet tot ieders tevredenheid want de huizen vanaf nummer 17 tot en met nummer 22 kregen weer de oude ruimere afmetingen. Eén keer lukte het niet een pand op tijd te verkopen. Moen wist een paar huurders te strikken door het huis gratis te behangen en het watergebruik voor zijn eigen rekening te nemen.

Bij de bouw van de panden verplichtte Moen zich ook het pad te verbreden en te verharden tot een echte weg. *“Welk weggedeelte tot genoegen van B&W met puin moet worden verhard”*, zo schreef de bouwvergunning voor. Hij kreeg daarbij hulp van gemeentewerkman Van der Roest die met een groeiend

aantal werklozen het pad verhardde en egaliseerde. De werklozen werden door het gemeentebestuur verplicht mee te werken op straffe van intrekking van hun uitkering. Van der Roest liet voor zijn eigen huis de weg wat breder maken zodat hij ruimte had daar een kar neer te zet-

Plattegrond Zand en Jaagpad 1979

Gezicht op het Zand en
Jaagpad vanaf de Kleiweg.

ten zonder het verkeer te hinderen. Omdat de grond achter het dijkje door Spits was afgegraven en verkocht moesten de percelen bij de bouw van de huizen worden opgehoogd. In de bouwvergunning stond dat *“de bovenkant van de vloer van de beneden vertrekken moet liggen op 0,30 meter boven den aangrenzende buitengrond en minstens 0,50 meter boven de hoogste polderwaterstand ter plaatse.”* Hier werd een oplossing gevonden door per schip puin en sintels van de melkfabriek, verderop aan de Rijksstraatweg, aan te voeren.

Moen was inmiddels van nummer 9 verhuisd naar nummer 22. Achter het huis verrees een veel grotere werkplaats waar de timmerwerkzaamheden werden verricht. Vanuit hier bouwde hij de vrijstaande huizen – nummers 25,26,27,32 en 33 - voorbij het zogeheten Kippenlaantje. Dit ging veelal in opdracht. De twee-onder-een-kap naast het Kippenlaantje - nummer 23 en 24 - is noodgedwongen dwars op het Zand- en Jaagpad gebouwd. Eigenlijk was het de bedoeling het op dezelfde manier te plaatsen als de andere twee-onder-een-kapwoningen. Maar de gemeente had hier een verbindingsweg met de Rijksstraatweg voorzien en dus was er niet genoeg ruimte meer. Van het doortrekken van het Kippenlaantje is het nooit meer gekomen. De huizen 28 tot en met 31 zijn niet door Moen gebouwd hoewel de twee-onder-een-kap van 30 en 31 wel in dezelfde stijl is gebouwd als het rijtje van Moen.

Het personeel van Moen bestond uit een wisselend aantal losse krachten. Die werden ingehuurd als ze nodig waren. Op een foto van de bouw van één van de vrijstaande huizen, eind

jaren dertig, staat Moen met opdrachtgever Ambagtsheer en schilder Lonkhuisen op de voorgrond. Op de achtergrond zitten op een steiger zeven bouwvakkers trots de lens in te kijken. Met de bouw van nummer 34 was de bebouwing aan het Zand en Jaagpad begin jaren veertig nagenoeg aaneengesloten. In de jaren

tachtig volgden nog de twee-onder-een-kap met de nummers 34a en 34b die door Griffioen van de Rijksstraatweg op eigen grond is neergezet. Volgens de volkstelling van 31 mei 1947 woonden er 141 personen op het Zand- en Jaagpad. Onder de bewoners vinden we bekende Baambrugse namen als Hoogenhout, Moen, Riechelman en de Wildt. Maar ook nieuwe inwoners van buiten het dorp als Van den Brand, Ambagtsheer en de eerder genoemde Vos. Uit de telling blijkt ook dat de nummering van de huizen eind jaren veertig is aangepast. In 1947 stond Zand- en Jaagpad nummer 1 nog in Klein Baambrugge. Begin jaren vijftig was dat omgedraaid en liep de telling vanaf de brug. In de jaren tachtig werd het pad aangesloten op het riool. Voor die tijd hadden de meeste huizen een beerput achter het huis met een overloop naar de rivier. De 22 huizen die Moen bouwde staan er allemaal nog, hoewel ze hier en daar grondig zijn verbouwd of uitgebreid. Ondanks alle aanpassingen is het aanzicht van het Zand- en Jaagpad niet ingrijpend veranderd. De timmerman had na zijn avontuur genoeg van nieuwbouw en ging zich toelekken op onderhoud en reparatie. Hij kon terugkijken op een succesvolle uitbreiding van het dorp.

Met medewerking van twee dochters van Gijsbertus Moen: Nel Moen uit Baambrugge en Berty Trouw-Moen uit Abcoude en met de zoon van Hermanus van der Roest, Aart van der Roest.

Rein Rossing, Baambrugge

De Reijer Spreijstraat

Reijer Spreystraat

Stratnaambordje aan de Burg. Dedelstraat.

In het tweede nummer van de Angstelkroniek begonnen wij met het vastleggen van meer gegevens van inwoners die zijn omgekomen in Nederlands Indië tijdens de politionele acties aldaar.

In dit nummer pakken we de draad weer op. Na een levensbeschrijving van Henk Oostveen, Theo Snoek, Leo Dongelman en Teunis de Pijper willen wij dit keer aandacht schenken aan onze plaatsgenoot Reijer Spreij. Zij naam wordt geëerd met een straatnaam in Abcoude west, bij de burgemeestersbuurt.

Reijer Spreij, werd geboren op 25 mei 1927 in de toenmalige gemeente Abcoude Baambrugge. Zijn vader, Hubertus Spreij, had een winkel in luxe-en huishoudelijke artikelen in de Stationsstraat. Naast de winkel was de drukkerij van zijn oom Jacob Spreij gevestigd. Toen Jacob Spreij in 1934 overleed heeft vader Hubertus naast de winkel, ook de drukkerij voortgezet. Wij schreven over deze drukkerij in Angstelkroniek nr.14 in juli 2003.

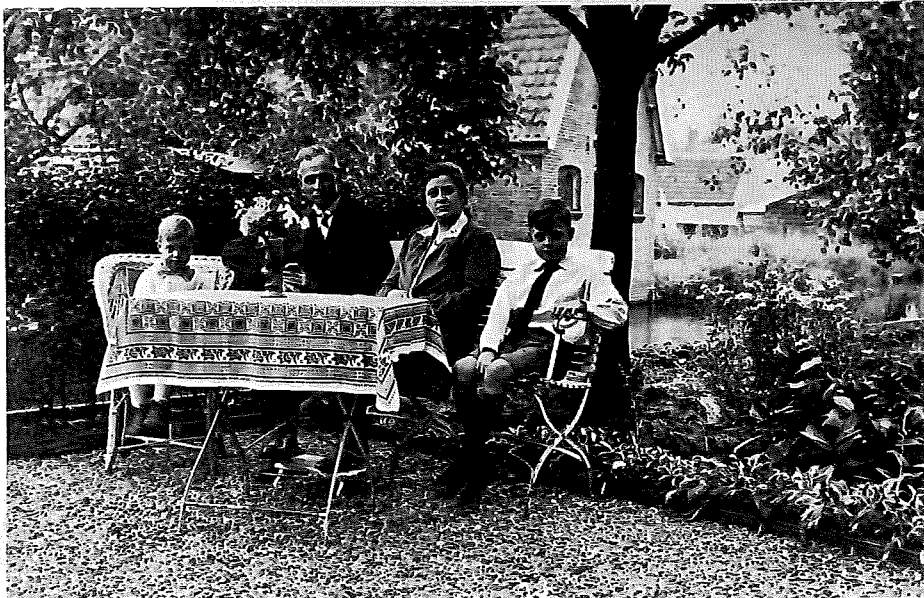
Reijer was de tweede zoon uit het huwelijk van Hubertus Spreij en Geertje Elisabeth Albers. Zijn broer Arie was zes jaar ouder. Deze zou de enige overblijvende zoon zijn en later de drukkerij voortzetten. Beide jongens kregen een grafische opleiding aan de Amsterdamse Grafische school. De tweede wereldoorlog kwam het gezin ongeschonden door. Reijer meldde zich op 6 november 1946 als dienstplichtig militair in Amersfoort. Na zijn basistraining werd hij ingedeeld bij het 3^e bataljon van het Garderegiment Grenadiers.

Het was niet zo'n gunstige tijd voor dienstplichtigen. Nederland was verwickeld in een post koloniale verwarring.

In mei was er voor het Koninkrijk Nederland een einde gekomen aan de Tweede Wereldoorlog. In principe gold dat dus ook voor Ned. Indië. Probleem was dat daar ons gezag was weggevaagd. De bestuurders zaten deels nog in de door de Japanners opgezette interneringskampen. Soekarno maakte van de gelegenheid gebruik om op 17 augustus eenzijdig de onafhankelijkheid uit te roepen voor wat van toen af Indonesië heette. Dat werd in Nederland niet gepikt. Na gestrande onderhandelingen met de rebellen werd besloten een legermacht naar Ned. Indië te sturen. Vanaf 21 juli 1947 begon de eerste politionele actie in de Tropen. Eigenlijk een oorlog, maar zo kon je dat in eigen Koninkrijk natuurlijk niet noemen. Onder grote druk van Amerika en de Verenigde Naties trok Nederland zijn troepen terug zonder dat er een definitieve overwinning of oplossing was bereikt. Een tweede Politionele actie startte in december 1948. En deze actie zou Reijer Spreij fataal worden.

Hij vertrok op 28 mei 1947 met het schip Kota Inten naar Indië. Infanteristen en grenadiers zijn de vechtsoldaten die het vuile werk in de voorste linies op de grond moeten doen. In de meeste gevallen zeer gezonde en sterke kerels. Reijer

Reijer Spreij 1927 - 1949

Familie Spreij in de achtertuin aan het Nauwe Gein.

Vlnr Reijer Spreij, Hubertus Spreij, Geertje Elisabeth Albers en Arie Spreij.

was dan ook iemand die nogal eens patrouille moest lopen in de jungle van Java. Een gebied vol met "terroristen" en sluipschutters. Tijdens zo'n patrouille liep hij in de voorhoede en werd door een scherpschutter in de hartstreek getroffen. Toen zijn maten medische hulp hadden gehaald was hij al overleden.

Dit speelde zich af op 12 augustus 1949 bij het plaatsje Bodjongsarie in Midden Java. Zoals de meeste Nederlandse slachtoffers werd hij niet in Nederland begraven maar in Indonesië op het ereveld Pandu op Java

Na zijn overlijden werden zijn persoonlijke bezittingen in een kist van tropisch hardhout naar Nederland gezonden. Vijf en vijftig jaar later ging zijn naar hem vernoemde neef Richard Spreij in deze kist spitten. Tot zijn verbazing trof hij daar een ongeopende brief aan. Deze was gedateerd 7 augustus 1949. Reijer had de brief na aankomst niet meer kunnen openen. De brief was geschreven door zijn vader Hubertus die over ditjes en datjes uit het dorp en bedrijf schreef. Ontroerend detail was dat hij drie Albanese sigaretjes had bijgesloten. Na 55 jaar kwamen deze geplet weer te voorschijn.

Zoals dat gaat ontvingen de nabestaanden de postume onderscheiding Orde en Vrede 1948/49, een brief van de H.M. de Koningin en brieven van

mede-soldaten die bij het gebeuren aanwezig waren geweest.

In 1950 werd er in het dorp een commissie gevormd die zich beijverde voor het plaatsen van een gedenkteken voor de gevallen soldaten in Indonesië. Er was sprake van zes leden in het erecomité en 22 prominenten uit het dorp. Het plan was om het gedenkteken op te richten in het Hugo de Vriespark aan de zijde van de Hoogstraat. Voor zover schrijver bekend is dit plan niet gerealiseerd. Misschien te veel leden en zinnen in het comité? Het zou tot 4 mei 2004 duren voordat de namen van de zeven gesneuvelde soldaten zouden worden toegevoegd aan het oorlogsmonument in Baambrugge.

De gemeenteraad had eerder al wel besloten om in de nieuwe wijk aan de westzijde van Abcoude een aantal straten te benoemen naar omgekomen dorpsgenoten. Zo kreeg met het Raadsbesluit van 26 juni 1959 Reijer een eigen straat. Opvallend is wel dat het straatnaambordje aan de zijde van de burgemeester Dedelstraat als opschrift heeft Reijer Spreystraat. Het bordje aan de Doude van Troostwijkstraat heeft het juiste opschrift: Reijer Spreijstraat. Zo stond zijn naam ook in zijn paspoort!

Met dank aan de heren Richard Sprey en Toon Broek.

Wim Timmer
wtimmer1@cs.com

Straatnaambordje aan de Doude van Troostwijkstraat

Het rampjaar 1866. Cholera en veepest teisteren onze dorpen.

Hoe zwaar moet een ramp of een ongeluk zijn om in het collectief geheugen te blijven voortleven? Kennelijk niet zo zwaar als de twee rampen die in 1866 in Nederland plaats hadden. De dodelijke cholera epidemie en de veetyphus zijn vergeten. Ook in Abcoude, Baambrugge en omstreken woedden deze ziekten. Wij zullen ingaan op de veeziekte in Abcoude en Baambrugge. Eén vraag bleef onbeantwoord bij mijn naspeuringen. Tijdens de cholera-epidemie was de de medische wereld verdeeld in twee kampen. Die van de contagiëuse theorie en die van het miasma. Bij de eerste ging men er vanuit dat de besmetting via de lucht werd veroorzaakt. Bij de tweede was er sprake van besmetting via direct contact tussen mensen en/of dieren. Bij de veeziekte werd er geen enkele maal gesproken over kwalijke dampen in de lucht. Wij weten nu dat van beide ziekten bacillen de oorzaak zijn. Deze vraag deed zich aan mij voor toen ik bezig was met mijn systematisch onderzoek in het Archief van de Commissaris des Konings in Utrecht in de 19^e eeuw.

Het was mij bekend dat het jaar 1866 een zwart jaar is geweest voor de gemeenten Abcoude Baambrugge en Abcoude Proostdij vanwege de cholera- epidemie die onze dorpen trof. Maar er bleek nog meer ellende te hebben plaats gehad in dat jaar.

Wat is veepest?

De veepest was geen nieuwe ziekte in Nederland. In de jaren 1713-1719, 1741 –1756, 1768 – 1786, 1799, 1813 en 1814 werden de veestapels in ons land getroffen.

Veepest, runderpest, longziekte of veetyphus is een virusziekte van vooral het rund en soms ook andere herkauwers. De Gids van 1866 omschrijft de symptomen als volgt: *Men kent de Runderpest als eene ziekte der slijmvliezen, die spoedig door bederf in het bloed gevolgd wordt en na weinige dagen, zoo niet na eenige uren, den dood van de helft tot drie-vierde en zelfs tot nog grooter gedeelte der aangetaste dieren ten gevolge heeft.*

Na een incubatieperiode van 4 tot 14 dagen zijn de gedetailleerde symptomen van de pestis bovina of typhus contagiosus bovem, zoals de Latijnse naam luidt, hoge koorts en zweren op de slijmvliezen van de bek, slokdarm, magen en darmen. Drachtige koeien verliezen hun kalf. Soms komt er ook nog een ontsteking van longen en darmen bij. De koe sterft dan door uitdroging aan diarree.

De runderpest is in vele gevallen dodelijk. Het is wel zo dat naarmate het vee gezonder is de overlevingskansen groter zijn. Tijdens het herstellen van de ziekte blijven de runderen besmet. In de 19^e eeuw was het isoleren resp. afmaken van het vee de enige remedie om de ziekte binnen de perken te houden en uit te bannen. In onze tijd beschikken we over vaccins om de strijd te winnen. Toch blijft isolering van de beterende, maar nog steeds besmettelijke koeien, een must.

De eerste meldingen.

Men had in de 19^e eeuw al ontdekt dat de ziekte in Rusland zijn oorsprong had en daar endemisch was onder het steppevee. De besmetting van vee in het West-Europa werd meestal veroorzaakt door vlees van besmette dieren dat geïmporteerd werd of door slachtvee dat de grote legers volgde!

In 1865 werd een partij besmet steppenvee vanuit Riga en Hull aangevoerd op de veemarkt van Londen. De ziekte breidde zich in Engeland snel uit. Dit kon omdat de liberale Engelse regering naliet uitgebreide maatregelen te nemen zoals deze later wel in Nederland werden genomen.

Begin augustus werden 23 ossen vanuit Londen in Rotterdam aangevoerd. Weldra brak onder het vee in de gemeente Kethel de gevreesde ziekte uit. Aanvankelijk twijfelde men nog over de

*Hier begon het allemaal. De Korte Coupure bij cafe de Punt.
Opname begin 20e eeuw.*

aard van de ziekte. Het gevolg was dat de boeren in Kethel zich zo snel mogelijk konden ontdoen van hun zieke koeien. Via de veemarkt in Rotterdam werd binnen de kortste keren de besmetting vastgesteld in dertien Zuid Hollandse Gemeenten.

Toen waren, wat de Minister, de Commissaris des Konigs en de gemeente besturen betreft, de poppen aan het dansen. Er moesten maatregelen genomen worden om de verspreiding tegen te gaan. Maar welke?

Geneesmiddelen of vaccins waren niet voorhanden. Het was inmiddels wel duidelijk geworden dat er sprake moest zijn van een smetstof. Wat men daaronder precies moest verstaan was onduidelijk. Wel wist men dat aanraking van een aan runderpest lijdend dier, of aanraking van iets waarmee het lijdende dier in aanraking was geweest, de ziekte op een ander dier kon overbrengen. Maar men sloot ook nog niet geheel uit dat de smetstof door de lucht kon worden overgebracht.

De remedie leek dus voor de hand te liggen. Besmette beesten direct isoleren en in het uiterste geval afmaken en het kadaver vernietigen en onbruikbaar maken voor consumptie of handel. Maar dat lag, gezien de bestaande wetten, niet zo eenvoudig. Een wet die het mogelijk maakte om besmette koppels vee binnen 24 uur na ontdekking van de besmetting af te maken en te begraven ontbrak. Wel stelden de Staten Generaal een krediet van honderd-duizend gulden beschikbaar voor onteigend en afgemaakt vee. Verder werd de Regering een paar maanden later gemachtigd om beperkte verordeningen uit te vaardigen aangaande veemarkten, de handel in vee en van wat als overbrenger van smetstof beschouwd kon worden. Eigenlijk halve maatregelen, die de verspreiding niet deden stoppen maar hooguit vertraagden. Daarboven stonden de veehouders niet te trappelen om alle voorschriften strikt te volgen, deels uit onwetendheid, deels uit baatzucht. Zij wisten dat als je het vee liet uitzielen, een deel overleefde. Dus waarom zou je je hele veestapel laten afmaken? En vergeet niet dat er ook veehouders waren die op religie geënte gemoedsbezwaren hadden. De Wrake Gods of Onnatuurlijkheid weerhield hen van het toelaten van ingrijpen door overheden.

1804 G. J. v. d. W.

De Coupure, vooandbrugge.

Het gevaar bereikt de provinciale grenzen van Utrecht.

Op 23 October 1865 werd een zogenoemde lijn van afsluiting gecreërd. Deze lijn moest het transport van vee beletten, door bewaking door veldwachters, rijksveldwachters en militairen. De lijn lag nog ten westen van de Utrechtse provinciegrens. In de loop van de tijd zou deze lijn steeds verder naar het oosten opschuiven. De veemarkten in Zuid Holland werden op last van de provinciale- of gemeentelijke overheden gesloten.

In de Staatscourant van 17 nov. 1865 wordt aangekondigd dat de lijn der afsluiting verder naar het oosten opschuift. De provincie Utrecht ligt nog steeds buiten de gevreesde lijn van afsluiting.

Lang zou dat niet duren. Op 15 december wordt de gevreesde ziekte vastgesteld bij de veehouder E. van Woudenberg in de gemeente Breukelen-Nijenrode. Nu was ook onze provincie aan de beurt!

Maatregelen in onze gemeenten.

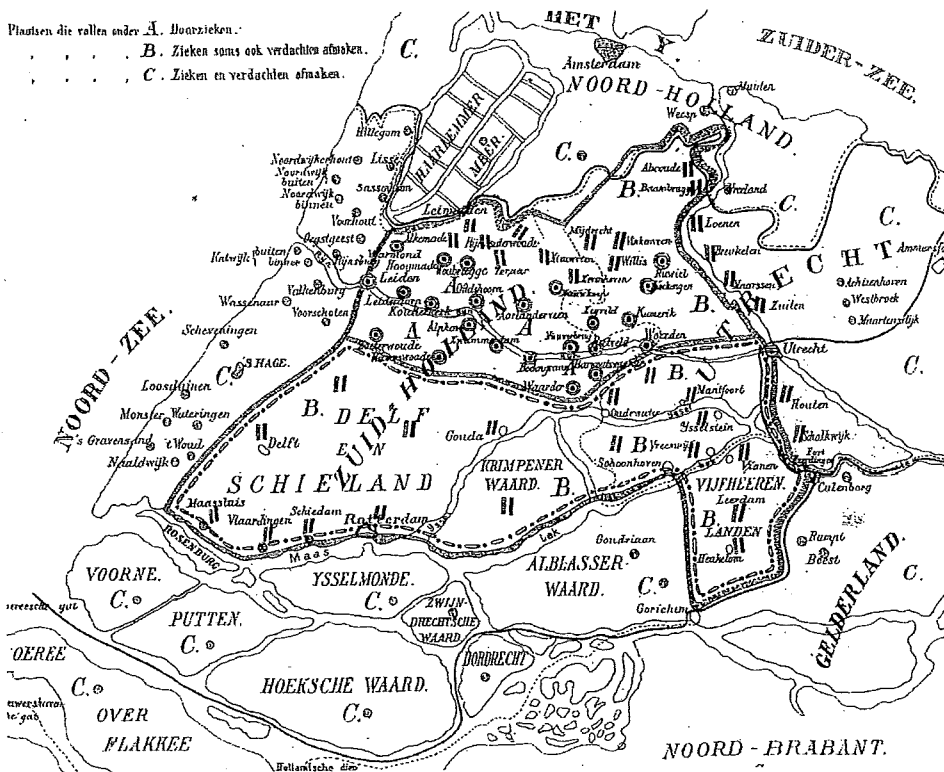
Wat was er ondertussen in onze gemeenten aan voorzorgsmaatregelen genomen?

In de raadsvergadering van onze beide gemeenten van 11 september 1865 wordt een verordening voor het vervoer en gebruik van vee aangenomen. Ook besluit men om bij boekhandelaar A.H. van Cleeff in Amersfoort 125 exemplaren met wenken en voorzorgsmaatregelen om de runderziekte te voorkomen. Na ontvangst zullen deze onder de veehouders worden verspreid. Verder wordt er nagedacht over een bergplaats voor besmet vee en een begraafplaats voor dood vee. Een dag later gaat men accoord met het aanstellen van dhr H. Stempel als veearts. Niet

Plaatsen die vallen onder A. Doorzicken.

B. Zieken soms ook verdachten afsteken.

C. Zieken en verdachten afsnaken.

"Plan ter bestrijding van den veetyphus in Zuid-Hoolland en Utrecht Aug. 1865" Uit G.J. Hengeveld: Het Rundvee.

krijgen om de kosten van een speciaal pak bij de gemeente te mogen declareren. Hij moest zich bij het betreden van de gemeenten dan wel omkleden.

Het inzetten van de agent werd dan ook als gezags-ondermijnd beschouwd door het bevoegde gezag alhier. Een week later, na nog steeds geen antwoord van de hoogste baas te hebben ontvangen, schrijft de burgemeester nogmaals een wat pittiger brief naar

Utrecht. Daarin staat onder meer:

De geschiedenis is deze. Voor ruim acht dagen geleden is de Rijks- veldwachter in mijne gemeente gestationeerd, zonder mijne voorkennis (gelijk dit bij de Rijksveldwacht steeds gebruikelijk is) gerekwireerd geworden, om gedurende acht dagen eene in de gemeente Breukelen gelegen besmette hofstede te bewaken. Hij is derhalve aldaar gedurende al die dagen in die besmette omgeving geweest, natuurlijk in ambtelijk tenue gekleed, en komt nu bij het einde van die acht dagen met diezelfde kleding (volgens verklaring van deskundigen zoo vatbaar om besmetting over te brengen, dat zelfs voor ieder mijner gemeenten voor den veearts daarvoor expresselijk een pak kleederen is aangeschaft) in deze gemeente terug, waar zijn betrekking natuurlijk mede brengt, dat hij in aanraking komt met veehouders en soms ook met het op hunne stallen aanwezige vee, zoodat hierdoor welligt aanleiding kan worden gegeven om de besmetting over te brengen.

Dit wordt, en naar mijne mening teregt, door de veehouders alhier aldus ingezien, zoodat men zich mijdt om met hem in aanraking te komen en men hem reeds ook duidelijk heeft te kennen gegeven, dat hij zich zal wachten om in hunne stallen te verschijnen.

Bij al de maatregelen, die er genomen worden om het overbrengen der besmetting te weeren, zal naar mijn inzien de hier plaats gehad hebbende wijze van handelen dan ook uw goedkeu-

dat deze zijn standplaats in Abcoude of Baambrugge heeft. Nee, Stempel heeft als standplaats Loenen en moet tien gemeenten in de regio bedienen!

Veel veeartsen waren er niet. De gehele provincie was rijk aan vijf van deze specialisten. Pas in 1825 werd de veeartsenijkundige school in Utrecht gesticht. Deze leverde jaarlijks een handjevol afgestudeerde veeartsen af. Deze veeartsen waren hoofdzakelijk bekend met de behandeling van paarden. Immers, transport en de militairen waren aangelegenheden waarbij paarden werden ingezet. Van runderen hadden deze veeartsen nog niet zoveel kaas gegeten.

In december 1865 maakt burgemeester J.J. van Voorthuijsen zich ernstig zorgen over de inzet van Rijksveldwachter Rein Laverman in een andere gemeente. Deze beambte viel niet direct onder het gezag van de burgemeester. Zonder overleg met hem werd dat Laverman naar Breukelen gezonden om mee te helpen bij de bewaking van de boerderij van eerdergenoemde E. van Woudenberg. Van Voorthuijsen beklagt zich bij zijn baas, de Commissaris des Konings van Utrecht. Hij gebruikt daarbij een sterk argument. Iedereen was er zo langzamerhand wel van overtuigd dat je zo weinig mogelijk met smetstof in aanraking moest komen. Onze veehouders hadden de burgemeester te kennen gegeven geen contact met Laverman te willen hebben omdat hij maar één uniform had en geen speciale kleding. Veearts Stempel zou eind december toestemming

ring wel niet kunnen wegdragen, en ik twijfel niet of u zult wel willen mede werken om dit in het vervolg te voorkomen, dewijl immers door de inroeping van hulp van de militaire magt in de bewaking kan worden voorzien.

Hoewel de Commissaris over het algemeen snel reageert op de brieven van onze burgervader duurt het nu toch wat langer. Hij moet eerst contact opnemen met de Procureur van de Rijks politie in Utrecht. Deze is nogal gepikeerd en zegt toe dat hij Laverman per direct zal sommen terug te keren naar zijn standplaats. Fijntjes verzoekt hij de Commissaris wel de burgemeester mede te delen: *dat er maar één baas van de Rijks politie is. En dat is niet de Commissaris of de Burgemeester.*

Op 2 januari 1866 ontvangt de burgemeester nieuwjaarsvisite van o.a. een aantal veehouders. Hij maakt hiervan gebruik om hen van de laatste voorschriften ten aanzien van de heersende ellende op de hoogte te stellen. Hij informeert de Commissaris over de stemming alhier. Over het algemeen heeft men er begrip voor dat besmet vee moet worden geïsoleerd in de stallen en niet mag worden vervoerd. Meer problemen heeft men met het afmaken van besmet vee. Enerzijds omdat het kan voorkomen dat de koeien de ziekte “gebeterd” overleven, anderzijds heeft men uit Zuid Holland gehoord dat de uitkering van de vergoeding voor het onteigende en afgemaakte vee vaak lang op zich laat wachten. De Commissaris heeft er al eens op gewezen dat bij tekorten in de gemeentekas er teruggevallen kan worden op de provincie via een aanvraag voor suppletie bij Gedeputeerde Staten.

Als of het zo moest zijn. In het Staatsblad nr 6 van 8 januari 1866 wordt een nieuwe afscheidingslijn gepubliceerd. Abcoude, Loenen, Vinkeveen, en Mijdrecht liggen nog buiten de lijn. Wilnis en Ter Aar zijn wel besmet.

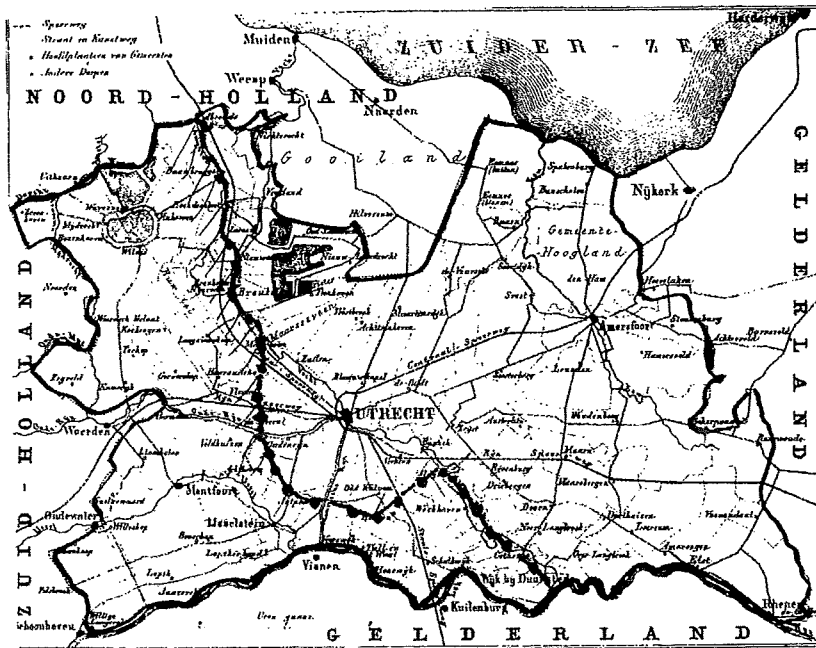
Abcoude en Baambrugge getroffen!

Op dezelfde dag dat de nieuwe scheidingslijn wordt gepubliceerd moet de burgemeester de Commissaris melden dat er gisteravond een zieke koe is aangetroffen bij de logementhouder Steven van Wees in Baambrugge. De veearts is nog met onderzoek bezig en hoopt in de loop van die dag definitief uitsluitsel te kunnen geven. Steven van Wees was logementhouder in het café-restaurant dat we nu kennen als de Punt aan de Rijksstraatweg. Het was een klein bedoenin-

kje waar de passanten zich konden laven aan een verversing. Deze kwam deels van de vijf koeien die van Wees had. Het perceel was zo klein dat zijn koeien verderop in een stal aan het Jaagpad stonden en in een ander perceel, 1½ kilometer verderop, werden geweid. Alras bleek dat de gemeente in de prijzen was gevallen. De burgemeester moest nu handelend optreden. Hij ontdekte dat het uitvoeren van de voorschriften in de praktijk toch allerlei vragen oproep. Maar gelukkig kon hij op de Commissaris terugvallen. Vragen zoals: mag het vlees van de afgemaakte koeien worden ingekuipt voor menselijke consumptie? Hoe groot moet de cirkel zijn die om de besmette stal moet worden getrokken en waarbinnen alleen met toestemming mag worden gekomen? Moet ik de Rijksstraatweg afsluiten? Mag bewaking plaats vinden door ingezetenen of moeten er soldaten worden ingezet?

De koeien van van Wees werden onteigend en afgemaakt door veldwachter Dirk Kloosterman. Voorschrift was dat ze in een kuil met een diepte van twee meter moesten worden begraven op het erf waar ze waren gestald. De perceelsruimte bij de Punt was zodanig beperkt dat hiertoe geen mogelijkheid aanwezig was. Met veel moeite kon de burgemeester een plek lospeuteren in de tuin bij een buurman die wel ruimte had. Maar de animo van de omstanders om mee te helpen met graven was minimaal. Na veel soebatten werden een paar omstanders bereid gevonden te helpen. Nog erger was het toen het vee naar de kuil moest worden gebracht en afgemaakt. Met uitzondering van één man trok iedereen zich terug. Uiteindelijk werden de Rijksveldwachter Rein Laverman en de plaatselijk veldwachter Dirk Kloosterman ingezet. Dirk Kloosterman maakte het vee af zorgde ervoor dat de huid werd ingekerft om ze onverkoopbaar te maken. Het vee in de kuil werd afgedekt met een flinke laag ongebluste kalk en dichtgegooid. Daarmee was het eerste geval afgehandeld. Van Wees ontving een vergoeding van fl 615,- en de beide politiebeamten de vergoeding, die anders naar de gravende en helpende burgers zou zijn gegaan.

Dat de ziekte bij van Wees als eerste uitbrak was natuurlijk niet zo verwonderlijk. Op deze pleisterplaats kwamen ongetwijfeld veehandelaars of veehouders die de *smetstof* vanuit de besmette gebieden meebrachten. Er was toen nog geen sprake van ontsmettingsbakken waarvan voertuigen en personen gebruik moesten maken

De lijn van afsluiting in de provincie Utrecht vastgesteld met KB van 8 januari 1866. Wij zouden nu spreken van een cordon sanitaire.

laten sterven en te hopen dat er gebeterde koeien over blijven.

Het volgende slachtoffer in Baambrugge is de veehouder Jan van der Lee op Landlust. Hij heeft twee stallen met in totaal 56 runderen waarvan er twee zijn besmet volgens veearts Stempel. De burgemeester zal blij zijn geweest met het advies van Stempel om de beesten niet te onteigenen en af te maken. De beesten en de boerderij worden streng

zoals wij die nu kennen.

Toch zou het nog bijna drie weken duren voordat zich het tweede geval voordeed. Ditmaal bij Gerrit Griffioen aan de Rijksweg op de boerderij Grootlust. Timmerman Jan Welsink uit Baambrugge kreeg op 30 januari van de burgemeester de volgende opdracht voor het plaatsen van palen met een bordje met tekst Runderpest: Ik heb de eer u bij deze te berigten dat de aan u bestelde palen voor de runderpest moeten worden geplaatst als volgt:

- 1e Aan de scheiding te Loenersloot, zodat de voorkant kome aan de zijde van Loenersloot.
- 2e Voor den ingang der hofstede van G. Griffioen. Aan het hek toegang gevende tot die hofstede van den spoorweg aan de zijde van de woning. Aan de Baambrugse Zuwe op de scheiding van Vinkeveen. De palen moeten worden geplaatst in den berm van den weg zoodat zij goed zichtbaar zijn aan den kant van de andere gemeenten en dat zij geen nadeel toebrengen aan de passage.

Veldwachter Dirk Kloosterman kreeg schriftelijk de opdracht om de boerderij vanaf 30 januari vanaf s'morgens 06.00 uur te bewaken. Hij moest er zorg voor dragen dat er niets zou worden afgevoerd en alleen personen werden toegelaten die in hun betrekking daar beslist moesten wezen.

Gerrit Griffioen vindt het gemeentebestuur van Abcoude Baambrugge aan zijn zijde als het om afmaken van besmette dieren gaat. Deze hebben besloten het vee op een "natuurlijke" wijze te

geïsoleerd. Van Voorthuijsen deelt deze beslissing mee aan de commissaris en vraagt in dezelfde brief wie de kosten van de ontsmettingsmiddelen moet betalen, de laatste is van mening dat de veehouder de kosten van regelmatig reinigen en in gereinigde staat houden voor rekening zijn van de betrokken veehouder. Wel geeft hij in overweging om de gebruikte middelen zoals chloorkalk en zwavelzuur kosteloos door de gemeente te laten verstrekken. Of dit advies is opgevolgd hebben we niet terug kunnen vinden.

Opvallend in het hele verhaal is de afwezigheid van de gemeente Abcoude Proostdij. Maar op 20 februari horen zij er ook bij. Dan breekt bij Willem Koekenbier in het Gein Noord op de hoeve Geinlust ook de gevreesde ziekte uit. Ook hier zijn twee van de 28 stuks runderen aangetast. Stempel zou tot naasting en afmaking hebben geadviseerd, maar de burgemeester legt dit advies naast zich neer. Hij gebruikt hiervoor het argument: *om reden de ziekte reeds heerschte in de aangrenzende gemeenten Abc Ba en Weespercarpel, zoodat de afmaking hier moet worden beschouwd als niet meer aan het doel te beantwoorden, waarom hier eene strenge bewaking meer op zijn plaats zal zijn.*

De Commissaris is niet gelukkig met het besluit maar gaat het niet aanvechten. Wel brengt hij de Minister van Binnenlandse zaken op de hoogte.

Ondertussen komt het gezag steeds meer onder druk te staan. Voor het bewaken van de hofsteden kon de burgemeester particulieren inzetten. Maar hij vindt steeds minder bereidwilligen om

Pestbosje in de wei van J. Kreuger achter de voormalige hofstede Marken aan de Kleiweg in Baambrugge.

een centje bij te verdienen. De winter is zwak en veel dagloners kunnen bij de boeren nog werk vinden. Maar deze weigeren om mensen aan te nemen die werkzaam zijn geweest bij of in hofsteden met besmet vee. De angst voor de smetstof zat er goed in. Sinds 30 januari heeft de kantonrechter in Loenen bepaald dat de aanwezig Rijksveldwachter Laverman alleen nog maar voor de normale diensten mag worden ingezet. En daar behoort het bewaken van boerderijen beslist niet bij! Tot dan werd de bewaking door twee man dag en nacht uitgevoerd. Navraag bij de baas in Utrecht levert weinig op want die antwoordt dat het aantal bewakingsmanschappen een zaak van het beleid ter plekke is.

Het advies van Stempel tot doding van de dieren bij Koekenbier blijkt op een misverstand te berusten. Hij heeft geschreven: *Aangezien in de gemeente Ouder Amstel en Weespercarspel en gemeente Baambrugge de ziekte is en wijders ingesloten zijn, komt het mij voor dat de afmaking niet aan zijn doel zal beantwoorden, en hier een strenge bewaking dus meer op zijn plaats zal zijn.*

De druk op de politiek wordt verder opgevoerd. De commissaris ontvangt een verzoek op 14 februari opgemaakt en ondertekend door 43 vee- en landbouwers in de beide gemeenten waar we volgende passage uit ontleen:

Dat alle de hier omliggende gemeenten zoo in de provincie Utrecht als Noord Holland gelegen, kunnen gezegd worden te zijn besmet, zoodat namenlijk de ziekte zich niet meer bepaalde tot eene provincie maar tot bijna alle de gewesten des Rijks, waardoor de afmaking geheel doel-loos is geworden.

Dat daarenboven de eigenaars wiens vee de ziekte treft, zich mag vleijen, immers dagelijks wordt dit bewezen, minstens de helft van zijn vee te zien gespaard die dan voor hem zeker eene drie dubbele waarde hebben. Met die overgehouden beesten toch, kan hij zijn bedrijf voortzetten, dat bij eene onteijgening geheel wordt vernietigd, want van waar toch moet hij ander geschikt vee erlangen?

Redenen waarom zij requestanten de vrijheid nemen zich te keeren tot Uwe Excellentie met het eerbiedig, doch dringend verzoek in deze gemeenten, ja beter, in het geheel geen besluit

meer worde genomen, waarbij die afmaking van het vee op een stal waar de ziekte is of mogt uitbreken wordt bevolen.

Dit verzoek moet een steuntje in de rug van de burgemeester zijn geweest, die vanwege de rust in zijn gemeente er niet op gebrand was om opdracht tot onteijgening en vernietiging te geven.

Inmiddels breidde de ziekte zich in de provincie Utrecht wel verder uit. In de Staatscourant van 3 maart wordt de lijn van afscheiding verlegd vanaf de Zuiderzee bij Naarden langs Utrecht, Vreeswijk, naar Gorkum, de Biesbosch, het Hollandsch Diep, het Volkerak, de Krammer en de Grevelingen tot aan de Noordzee. Onze beide gemeenten liggen nu binnen het besmette gebied.

In- en doorvoer van vee was verboden. Gevolg was dat er nogal wat illegale transporten plaats vonden. Bij voorkeur 's nachts en niet langs de openbare wegen maar onopgemerkt door de landerijen. Een zwakke plek in het geheel vormde de boerderijen in Gein Noord. Zij hadden hun land vaak doorlopen tot in de gemeente Weespercarspel, Provincie Noord Holland. Vee kon dus zomaar "spontaan" doorlopen en in Noord Holland terecht komen.

We komen in oktober 1865 al een tweetal anonieme uitgebreide brieven tegen waarin Notaris Ernst van Beusekom uit Loenen beschuldigd wordt van illegale veetransporten door het land naar een boerderij in Gein Noord. De schrijver maakt zich bezorgd over dit mogelijke geval van corruptie en schrijft:

Geschiedt nu het vorenstaande en is het dus waar dat iemand, die als waarnemend burgemeester en dus hulp-officier van justitie zou moeten waken voor de handhaving van elke maatregel van orde en politie, zich niet ontziet,

al zij het zoo geheim mogelijk in voege voorschreven te handelen uit winstbejag en gaat zulks goed, zoo kan het niet anders of er ontstaat een hoogstnadelig voorbeeld voor den mindere man. Ik mag niet ontveinzen dat het mij zeer bevreemdt, dat voor den heer Burgemeester van Loenen aan de Vecht, de baron van Reede tot Ter Aa, welke de boezemvriend is van Van Beusekom en schier niets buiten diens leiding en goedkeuring doet, wat er gebeuren zou geheim is gebleven, zooals ik aanneem en niet wil of mag in twijfel trekken.

Het is niet bekend wat er met deze aantijging verder is gebeurd.

Op 26 maart 1866 overlijdt burgemeester Jan Jacob van Voorthuysen, geboren en getogen in Abcoude Baambrugge en sinds 1840 burgermeester van de beide gemeenten. Pastoor Bootz schrijft naar aanleiding van zijn overlijden:

De heer J.J. van Voorthuysen, die ten vorige jare, 18 julij, zijn vijf en twintigjarig burgermeesterschap had gevierd met algemeene en grote deelneming, was den 26e maart overleden. Na een kleine ongesteldheid van weinige dagen werd hij 's morgens dood in zijn bed gevonden. Zijn dood viel mij hard, want ik was hem genegen, en mogt de duidelijkste blijken van zijn welgenegenheid, en van zijn bereidwilligheid om mij waar nodig was behulpzaam te zijn, ondervinden.

De burgemeester was in die tijd de aanvoerder van de troepen en kon in slechte tijden node worden gemist. Zijn opvolger Jan Jacob de Tourton Bruijns had ook geen gemakkelijke start. Hij trad eerst op 14 juni 1866 aan als burgemeester. Nog geen drie weken later werd hij geconfronteerd met de uitbraak van de cholera in onze dorpen. In twee maanden zouden er ruim 80 dodelijke slachtoffers vallen.

De tweede golf.

Op 9 mei ziet het er naar uit dat er een einde aan de ellende is gekomen. De Commissaris schrijft nl. aan de Minister van Binnenlandse zaken dat zich zowel in Abcoude-Proostdij als in Harmelen sinds een maand zich geen nieuwe gevallen van de veeziekte zich hebben voorgedaan.

In de lente van 1866 leek de ziekte hier op zijn retour. Import van vee in de besmette gebieden werd toegestaan om de veestapel weer op peil te brengen.

Maar dat is helaas schone schijn. De ziekte slaat voor de tweede keer toe. Eind juni moet de burgemeester de commissaris alweer een nieuw geval melden. Dit maal bij Willem de Wit (1830-1907) veehouder op de boerderij Meer en Hoef aan de Voetangelweg. Zijn drie zieke zwartbonte melkkoeien worden zonder pardon onteigend, afgemaakt en begraven.

Regeren is vooruitzien. In het Handelsblad van 28 juli 1866 staat de volgende advertentie:

De kermis te Abcoude en te Baambrugge zal volgens raadsbesluit van 3 juli 1866 dit jaar geen plaats hebben, terwijl op de Abcouder paardenmarkt invallende op donderdag den 30 augustus 1866, geen stallen, kramen, tenten, of wat van dien aard ook, zullen worden toegelaten en ook geene vermakelijkheden mogen plaats hebben. Burgemeester en Wethouders der gemeente Abcoude Baambrugge en Abcoude Proostdij.

De tweede golf begint op 4 september bij de veehouder Dirk van der Kroon (1805-1868) op de hofstede Overvliet in Baambrugge. Een week later wordt Steven van Wees van de Punt voor de tweede maal getroffen. Zijn nieuw aangekochte runderen waren kennelijk niet gebeterd.

Bij boer A.F. van Senten besluit de veearts Stempel in 22 september de aangetaste beesten niet te laten afmaken maar af te zonderen. Zijn boerderij ligt in de "taartpunt" van Abcoude Proostdij midden tussen de zwaar aangetaste gebieden van Vinkeveen en Waverveen. Afmaken brengt dan geen voordeel. De koeien moeten maar beteren.

Een speciaal probleemgeval is boer Gerrit Brouwer (1815-1873) in Abcoude, wonende op de boerderij het Scheepje, aan de Amsterdamsestraatweg. Deze komt te boek te staan als veesmokkelaar. In mei 1866 krijgt hij een proces-verbaal aan zijn broek vanwege het sluiks transporteren van een koppel melkgevende koeien van Weespercarspel naar Abcoude. In september onderneemt hij weer een poging tot illegaal veetransport van Abcoude naar Amsterdam. Nu niet overdag, maar 's nachts. De burgemeester krijgt daar de lucht van en gaat met de Rijksveldwachter posten. Zij vermoeden dat de schuit die klaar ligt, maar nog niet geladen, via de Voetangel naar Amsterdam zal vertrekken. Zekerheidshalve had de burgervader opdracht

gegeven dat een nachtwacht het Gein Noord in de gaten moest houden. Maar deze was kennelijk even in slaap gevallen. Gerrit Brouwer was er in geslaagd om met acht drijvers acht koeien uit de wei achter zijn boerderij via de Heilige Buurt (Kerkstraat) en Gein Noord naar Weespercarspel te brengen. De aldaar geposteerde soldaten sliepen om drie uur 's nachts niet en Brouwer moest zijn kudde weer langs dezelfde weg terug brengen naar zijn stal.

In zijn rapport aan de Commissaris verzucht de burgemeester: *Had ik een detachement soldaten om de vele aan Brouwer bekende uitgangen en sluipingen te bewaken, ik geloof dat dan met meer grond het tegengaan zou te verwachten zijn, vooral wanneer de soldaten het recht hadden om het vee in beslag te nemen.*

Een week later wordt het de Burgemeester allemaal teveel. Hij verzoekt de Commissaris toestemming om militairen in te zetten. De bewaking van de isoleerlijn en van de boerderijen kan niet meer effectief met de plaatselijke veldwachter en ingehuurde daggelders worden uitgevoerd.

Eind september begint de bodem van de gemeentekas in zicht te raken. In Abcoude Baambrugge is al ruim fl. 3.000,- uitbetaald vanwege de onteigeningen en maken veehouders nog aanspraak op een verdere fl. 1.000,-. In de gemeente Abcoude Proostdij zijn deze bedragen fl. 4.000,- respectievelijk fl. 2.730,-. Steeds groter wordt de druk om ziek vee niet meer te onteigenen en af te maken, maar te laten doodgaan resp. beteren. Het tegengaan van illegale veetransporten en het bewaken van besmette boerderijen nopen de burgemeester militaire bijstand aan te vragen. Hij adviseert een detachement van acht à tien man te sturen. Dit mag evenwel niet ten laste van de gemeentekassen komen! *Voor inkwartiering is behoorlijke gelegenheid. Wordende voor iedere man fl. 1,- per dag gevraagd.*

Op 1 oktober ondertekenen een 40 tal veehouders wederom een rekest bestemd voor de Commissaris des Konings. Een rekest overlopend van begrip voor de te nemen maatregelen maar wel met het duidelijk verzoek af te zien van onteigening en afmaking.

Het is niet duidelijk wanneer de militairen arriveren, maar op 11 december blijkt dat het detachement van twaalf man dat arriveerde in

Abcoude Proostdij met achttien man zou moeten worden uitgebreid. Het is dan wenselijk dat er in Abcoude Baambrugge een sergeant, een korporaal en 20 manschappen worden gedetacheerd. De burgemeester gaat er bij deze sterkteberekening vanuit dat iedere man acht uur wacht loopt. Op sommige plaatsen vonden heftige confrontaties tussen de militairen en de veehouders plaats. In Benschop en Schoonrewoerd vielen zelfs doden, maar in onze streken kwam het gelukkig niet zover.

Uitvoering van de maatregelen.

Medicijnen voor het vee waren niet bekend. Opperste reinheid in de stallen en deze bij tijd en wijle ontsmetten was het enige dat men kon doen. Creosootolie werd gebruikt om de koeien middels wassen te ontsmetten. Het aanbevolen carbolzuur in het drinkwater was voor koeien en boeren geen optie. Geen wonder dat er verschillende wonderbaarlijke geneesmiddelen en methoden werden aangeboden. Op verzoek van de Commissaris en de Minister van Binnenlandse zaken begeleidde de burgemeester ene H. Meijer die bij een aantal veehouders gebruik maakte van zgn. onfeilbare middelen. In rapport van 24 december 1866 schrijft hij:

Naar aanleiding der missive van 20 dec. jl. heb ik de eer u eenige opheldering te geven omtrent de wijze waarop H. Meijer de zieke runderen behandelt, waaruit moet blijken dat deze proef onmogelijk kan worden genomen onder toezigt der veeartsen Hengeveld en Stempel. Meijer komt op een stal gevolgd door een knecht, die een vat of kruik onfeilbaar draagt; hij beziet het vee, spreekt van halven kracht, drie kwart kracht en volle kracht, hem, van wie weet waar gegeven en dient, waarschijnlijk onder biddend opzien, zijn middel toe, laat daarna de dieren niesen, door inwrijving met azijn en zout, beveelt voorts het toedienen van een zekere hoeveelheid wijn met water of bier, en sluit met "handelen" naar omstandigheden. Met een zelfvertrouwen, zoals men die meermalen bij waanzinnigen ziet, verzekert hij de veehouders dat van de tien zeker negen runderen zullen herstellen, wanneer zij slechts doen wat hij zegt, maar aangezien de uitkomst niet al te voordelig is (op een stal stierven zaterdag 14 stuks tegelijk) mag ik veronderstellen, dat Meijer zich ontrekt aan het wetenschappelijk toezigt, tweemaal toch heb ik hem uitgenodigd zijne kunsten te vertonen in tegenwoordigheid van de hierin genoemde heren,

Een hedendaagse en gezonde koe geschilderd door de Abcoude kunstenaar Koos Haykens.

doch daaraan heeft hij niet beantwoord; ook het bewaken der stallen viel niet in zijne smaak, wellicht uit vrees dat het dan nog duidelijker zoude blijken hoe proefhoudend zijn onfeilbaar middel is; nogthans kan ik u verzekeren dat de meeste veehouders begonnen zijn met de gegeven voorschriften getrouw op te volgen, maar daarmede zijn opgehouden toen zij zagen, dat de verhouding bij hun veel ongunstiger was dan bij hen die alles op zijn beloop lieten.

Het begraven van de dode beesten behoefde niet meer dicht bij de plek van overlijden te gebeuren. Zij werden nu zover mogelijk in het land begraven. De plek werd afgesloten met een hek en gemarkeerd door het planten van boompjes. Dit om te voorkomen dat later gezonde beesten bij het weiden besmet zouden kunnen raken. In het landschap komen we deze zg. pestbosjes nog wel eens tegen.

Eind januari 1867 lijkt het erop dat de gifbeker bijna geledigd is. Nieuwe gevallen worden niet meer gemeld. Desalniettemin moesten de niet gestorven en genezende koeien nog minimaal vier weken geïsoleerd blijven. De herstelde en gebeterde koeien werden op de bil of de klauw gemerkt met een leeuw. Toch werden de lijnen

van afscheiding in maart en in juni 1867 weer verder opgeschoven. De ziekte was in onze dorpen over haar hoogtepunt heen.

De epidemie in Nederland woedde door tot de zomer van 1867. In totaal waren er toen meer dan 100.000 runderen door de ziekte gestorven of afgemaakt. Het aandeel van de provincie Utrecht bedroeg ruim 34.000 runderen. In Abcoude en Baambrugge was de veestapel per 01-01-1866 in totaal 3486 runderen groot. Hier van overleed in 1866/1867 ruim 40% aan de gevreesde ziekte.

Wim Timmer
Wtimmer1@cs.com

Steven van Wees Wzn	(1816-1896)	07-01-1866	Baambr	De Punt
Gerrit Griffioen	(1808-1866)	27-01-1866	Baambr	Grootlust
Jan van der Lee	(1831-1912)	07-02-1866	Baambr	Landlust
Willem Koekenbier	(1809-1866)	10-02-1866	Abcoude	Geinlust
Pieter C. Wouters	(1805-1867)	05-04-1866	Baambr	Schoonzigt
Willem de Wit	(1830-1907)	29-06-1866	Abcoude	Meer en Hoef
Dirk van der Kroon	(1805-1868)	04-09-1866	Baambr	Overvliet
Gijsbert Koekenbier	(1824-1902)	08-09-1866	Baambr	Overland
Steven van Wees Wzn	(1816-1896)	11-09-1866	Baambr	De Punt
Gijsbertus van Schaijk	(1802-1867)	17-09-1866	Baambr	Groot Veldhoen
Jan Schipper	(1826-1899)	17-09-1866	Baambr	
Anth Fr van Senten	(1820-1869)	22-09-1866	Abcoude	bij Vinkeveen
Abraham Hoogendoorn	(1824-1896)	09-1866	Abcoude	bij Vinkeveen
Pieter Staal	geb 1824	27-09-1866	Baambr	Ruiteveld
Simon Korver	(1826-1904)	27-09-1866	Baambr	Vrederijk
Arnoldus Peek	(1831-1907)	28-09-1866	Baambr	Paddenburg
Willem van der Kroon	(1841-1924)	28-09-1866	Baambr	Oud Rustenburg
Willem Koekenbier	(1817-1895)	10-02-1866	Baambr	Jongelust
Jan van Diest	(1816-1869)	11-1866	Abcoude	Rome
Maria van Riet, wed Klaas Boom	(1796-1872)	28-11-1766	Baambr	

Niet compleet overzicht van getroffen veehouders met datum van eerste pestgeval en de locatie.